

AKHISAR U VRIJEME HASANA KAFIJE

Fazileta HAFIZOVIĆ

UDK 94(497.6 Donji Vakuf)"14/18"
929 Prusac H.K.

SAŽETAK: U ovom radu, prema relevantnim izvorima i literaturi, predstavljen je Akhisar (Prusac), mjesto u kojem je rođen a kasnije i živio Hasan Kafi Prušćak (1544–1615/16). Akhisar se dokumentovano spominje u kanun-nami Bosanskog sandžaka iz 1516. godine. Detaljniji podaci o naselju Akhisar nalaze se tek u popisima Kliškog sandžaka, kojemu je ovaj kraj priključen nakon njegovog osnivanja 1537. godine. U prvom popisu Akhisara u okviru Kliškog sandžaka iz 1550. godine, naselje je klasificirano prema važnosti uloge, najprije kao tvrđava, a zatim i varoš. 1574. godine Akhisar je upisan kao kasaba, što znači da je stekao sve uvjete za promjenu statusa iz varoši u kasabu. I nakon Kandijskog rata, dakle i nakon gubitka samog Klisa godine 1648. godine, ostao je u sastavu Kliškog sandžaka. Razvijao se i dalje kao kasaba, a posebno kao kulturno-prosvjetni centar, što posebno pokazuje djelovanje Hasana Kafije Prušćaka i drugih istaknutih učenjaka nakon njega. U namjeri preciznije identifikacije naselja gdje je Kafija radio i živio određeni period, autorica, analizirajući izvore s jednakom pažnjom predstavlja i lokalitet Nevabad/Novasel, i zaključuje da je Hasan Kafija zapravo, djelovao i u Novaselu/Nevabadu, odnosno današnjem Donjem Vakufu.

Ključne riječi: Hasan Kafija Prušćak, Kliški sandžak, Akhisar/Prusac, Novasel/Nevabad/Donji Vakuf

Vrijeme u kojem je živio Hasan Kafija Prušćak (1544–1615/16) bilo je dobro vrijeme za jednog naučnika u Osmanskoj državi, iako su zapravo nauka i umjetnost bili cijenjeni ne samo na osmanskom dvoru, nego i dvorovima svih ranijih dinastija, prethodnica Osmanlija. Već je poznato da se XVI stoljeće inače smatra stoljećem uspona Osmanske carevine, ponajviše zahvaljujući činjenici da je centralni dio tog stoljeća ispunila vladavina sultana Sulejmana Kanunija (1520–1566). Teritorij države je značajno proširen, pa su se mogle poduzeti i aktivnosti na sređivanju upravnog i sudskog sistema Države.

Na teritoriju današnje Bosne i Hercegovine sredinom XVI stoljeća

bilo je uspostavljeno više sandžaka, osmanskih upravnih jedinica: Bosanski, Hercegovački, Kliški i Zvornički sandžak. U to doba ovi su sandžaci pripadali ejaletu Rumelija, koji je, uz Budimski ejalet, bio jedan od dva ejaleta u evropskom dijelu Carstva. Međutim, već 1580. godine uspostavljen je Bosanski ejalet, kojemu su, uz gore spomenute sandžake, priključeni Požeški i Pakrački sandžak, sandžak Krka/Lika, te nešto kasnije i Bihački sandžak. Pošto je svaki ejalet imao jedan sandžak koji je smatran centralnim – paša sandžak, u Bosanskom ejaletu to mjesto je zauzimao Bosanski sandžak.

Akhisar, što je prijevod starijeg naziva Biograd, najprije je pripadao

Bosanskom sandžaku. Oko vremena njegovog dolaska pod osmansku vlast postoji neslaganje kod različitih autora. Zna se sigurno da je tvrđava Akhisar, koja je kao utvrda bila od značaja i u Bosanskom kraljevstvu, bila osvojena 1463. godine, a zatim vrlo brzo izgubljena; smatra se da pod stalnu vlast Osmanlija dolazi krajem XV stoljeća.¹ Tome u prilog govori i činjenica da u tvrđavi Akhisar postoji džamija sultana Bajezida II već 1488. godine.² Navedenu džamiju podigao je u ime sultana bosanski sandžakbeg Skender-paša, koji je u tri navrata bio bosanski sandžakbeg, a vezirom, odnosno pašom imenovan je baš u vrijeme Bajazita II.³ Istu džamiju je 1601/2. godine obnovio upravo

¹ Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk*, Sarajevo 1982, 43.

² Adem Handžić, "O formiranju nekih

gradskih naselja u Bosni u XVI stoljeću – Uloga države i vakufa", *POF* XXV/1975., OIS, Sarajevo 1977, 137.

³ Safvet-beg Bašagić, *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj carevini*, Sarajevo 1986., 423–424.

Hasan Kafija, kao kadija kadiluka Akhisar.⁴ Nakon rušenja džamije, u vrijeme koje nije tačno poznato, kameni tarih same džamije prenesen je u Kafijino turbe.⁵

Akhisar se dokumentovano spominje u kanun-nami Bosanskog sandžaka iz 1516. godine, kojom je naređeno da po pedeset vojnika čuva grad Akhisar na smjenu. Tvrđava se i u popisu iz 1530. godine navodi sa svojom posadom od šezdeset posadnika, od kojih su trojica bila topdžije, što takođe govori o strateškoj važnosti same utvrde.⁶

Međutim, podatke o naselju Akhisar nalazimo tek u popisima Kliškog sandžaka, kojemu je ovaj kraj priključen nakon njegovog osnivanja 1537. godine. Akhisar je bio centar nahije Uskopje, budući da je imao važnu utvrdu, te vremenom postao i prosperitetna kasaba. Uskopje je bilo nahija sa najvećim brojem sela u Kliškom sandžaku, i teritorijalno najveća nahija. Zbog svog položaja i konfiguracije tla bila je izrazito pogodna za naseljavanje i život stanovništva, što se vidi po broju ne samo seoskih, nego i naselja gradskog tipa, kao što su bile kasaba Oborčan/Oborci, tvrđava Susid, te kasaba Novasel/Donji Vakuf i kasaba Česta/Gornji Vakuf, koje su se počele razvijati krajem XVI stoljeća, te u XVII stoljeću doživjele svoj veliki razvoj.

Seoska naselja imala su izrazito veliki broj domaćinstava, u nekim slučajevima ih je bilo više nego u pojedinim kasabama, samo nisu imala sadržaje neophodne za kasabu, te je isključivo zanimanje stanovnika u njima bilo poljoprivreda. Nahija Uskopje pripadala je carskim hasovima. U popisu iz 1550. godine upisana je ispod naslova *Hasovi njegove ekselencije cara, čuvara svijeta, neka vječno traje njegova vlast, u livi Klis*.⁷ Te godine bila je u pravnim poslovima podložna kadiluku Neretva, a kao takva je zabilježena i u popisu iz 1574, dok je 1585. pripadala kadiluku Akhisar, koji je, izgleda, tek bio i osnovan 1580. godine, u vrijeme širih promjena granica administrativne i sudske djelatnosti.

Dakle, u prvom popisu Akhisara u okviru Kliškog sandžaka iz 1550. godine, naselje je klasificirano prema važnosti uloge, najprije kao tvrđava, a zatim i varoš.⁸ Varoš je svakako predstavljala podgrađe tvrđave, u kojem gradska privreda još nije dostigla viši stepen razvijenosti. U samoj varoši je u najvećem procentu bilo naseljeno muslimansko stanovništvo. Prihvatanje islama od strane domaćeg stanovništva u ovo doba već je bilo dostiglo vrhunac, s obzirom na to da je ovaj proces ovdje počeo dosta ranije u odnosu na krajeve koji su kasnije osvojeni.

Upravo u tom periodu rođen je i Hasan Kafi, čiji su preci u Prusac došli iz sela Zib, kako je poznato iz literature.⁹ Danas selo Zib ne postoji, ali u popisima osmanskog perioda uvijek je navođeno zajedno sa selom Goruša.¹⁰ Nije imalo ni tada status sela, nego je navođeno kao mezra – selište, čije zemljište su koristili stanovnici Goruše.¹¹ Sama je Goruša spadala među brojnije naseljena sela, sa pretežnim udjelom domaćina muslimana.

Što se tiče samog Akhisara, on je 1574. godine upisan kao kasaba, što znači da je stekao sve uvjete za promjenu statusa iz varoši u kasabu. Imao je tri džamije, te tako i tri mahale formirane oko njih. To su bile već spomenuta časna *džamija sultana Bajezid-hana*, zatim časna džamija umrlog Jahja-paše,¹² te *džamija Bali-age, brata umrlog Rustem-paše*.¹³

Kasaba je imala veći broj stanovnika od svih drugih kasaba u sandžaku, izuzevši Livno.¹⁴ Imala je razvijeno zanatstvo, te je, uz to što je bila vojni i administrativni centar, postala i jedan od najznačajnijih kulturnih centara ovog sandžaka.¹⁵ Taj status je podrazumijevao postojanje škola višeg nivoa obrazovanja. Čak se, prilikom upisa stanovnika u katastarske deftere, uz imena nekih od domaćina stavljala odrednica *talibul-ilm*, koja je stajala umjesto oznake zanata kojim se dotični bavio.¹⁶

⁴ A. Handžić, "O formiranju nekih gradskih naselja...", 137.

⁵ Džamiju u tvrđavi nije zatekao već E. Čelebija, znači nestala je otprilike pedesetak godina nakon ove opravke. Vidjeti: Evlija Čelebi, *Putopis*, Sarajevo 1996, 132. Prilikom arheoloških istraživanja tvrđave nakon II svjetskog rata pronađeni su temelji zgrade za koju se pretpostavlja da je bila ova džamija.

⁶ Aladin Husić, "Tvrđave Bosanskog sandžaka i njihove posade 1530. godine", POF 49/1999, Sarajevo 2000, 214–216.

⁷ F. Dž. Spaho, *Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine*, 23.

⁸ Godine 1550. u varoši su upisane 84 kuće muslimana sa 2 neoženjena lica, te 6 kuća nemuslimana. F. Spaho, *Opširni popis Kliškog sandžaka, iz 1550. godine*, 334. U BOA, TTD No. 440 upisani su timari 41 posadnika tvrđave Akhisar,

uključujući dizdara i njegovog zamjenika.

⁹ Hazim Šabanović, "Hasan Kafi Prušćak", POF XIV-XV/1964–65, Sarajevo 1969, 8. U radu je dat i pregled autora koji su pisali o Hasanu Kafiji.

¹⁰ Selo Goruša se nalazi jugoistočno od Bugojna, a time i od Prusca, udaljeno od Prusca oko 15 kilometara.

¹¹ Vidjeti npr. BOA TTD No. 622/91–92.

¹² Jahja-paša je bio bosanski namjesnik krajem XV stoljeća u dva navrata: od 1482. do 1484. i od 1494. do 1496. godiine.

¹³ Bali-aga je, kako se vidi, u vrijeme popisa 1574. godine bio živ, što znači da je džamiju podigao između ove i 1550. godine. Umro je prije 1585. godine, jer se u defteru iz te godine spominje kao umrli. BOA TTD No. 622/96.

¹⁴ BOA, TTD No. 533 – godine 1574. u Mahali časne džamije sultana Bajezid

hana upisano je 95 domaćina, u Mahali časne džamije umrlog Jahja-paše bilo je 108 domaćina, a u Mahali džamije Bali-age, brata umrlog Rustem-paše, bila su 133 domaćina. BOA, TTD No. 622 – godine 1586. u prvoj mahali je bilo 80 domaćina, u drugoj 70, a u trećoj svega 55 domaćina. U popisu iz 1604. – TK, TTD No. 475 – u prvoj mahali je bilo 47 kuća i 5 neoženjenih lica; u drugoj 55 kuća i 8 neoženjenih pojedinaca, a u trećoj 50 kuća i ponovo 8 neoženjenih pojedinaca.

¹⁵ Omer Nakičević, *Arapsko-islamske znanosti i glavne škole od XV do XVII vijeka* (Sarajevo, Mostar, Prusac), Sarajevo 1999, 51–54.

¹⁶ Ovdje se vjerovatno radilo o polaznicima različitih *balki*, a ne o pravim studentima, s obzirom na to da su to bili nosioci domaćinstva.

Iako je u popisu iz 1585. godine broj upisanih stanovnika smanjen skoro za trećinu, Akhisar se zapravo i dalje razvija, kako po pitanju zanatstva, uz postojanje esnafskog sistema,¹⁶ tako i trgovine: iznos tržne takse je ove godine trostruko veći u odnosu na prethodni popis. Do smanjenja broja stanovništva vjerovatno je došlo preseljavanjem, jednim dijelom i planski, stanovnika kasabe u novooosnovane kasabe, kakva je bila Česta, kao i kretanjem stanovnika prema sjevernijim predjelima Carstva.

Kasaba Akhisar/Prusac nastavlja i u XVII stoljeću svoj uspon. Godine 1604. u Akhisaru i dalje postoje tri mahale oko navedenih džamija, Mahala časne džamije sultana Bajezid-hana¹⁷, Mahala časne džamije umrlog Jahja-paše¹⁸, te Mahala časne džamije umrlog Bali-age.¹⁹ Iako se i dalje smanjuje broj stanovnika u mahalama, doduše neznatno, vidi se da se grad sa svim svojim funkcijama razvija i napreduje: upisana je dosta visoka tržna taksa, a broj zanatlija je prilično visok. Dosta je dućana u posjedu vakufa, a u posjedu pojedinaca moralo ih je biti i više. Uvakufljeni su prihodi i karavan-saraja, o kojemu defteri pružaju malo podataka. Karavan-saraj je dio vakufa Omer-bega, Malkoč-begovog sina, koji je 1585. godine upisan kao miralaj live Klis. Uz njega je vakif dao podići i most preko potoka u blizini samog Akhisara, te jednu tekiju, odnosno zaviju.²⁰ To je jedina tekija koja se ovdje spominje, ali ih je vjerovatno bilo više. U kasabi

je bilo razvijeno i školstvo, što je svakako vezano i za zavije, a među stanovnicima nalazimo upisane "one koji traže znanje", *tâlibu'l-ilm*.

Međutim, popis Kliškog sandžaka iz 1604. godine daje nove podatke, koji nisu u saglasnosti s nekim postavkama u vezi s djelovanjem Hasana Kafije.

Većina autora smatra da se lokalitet Nevabad, gdje je Kafija radio i živio određeni period vremena, odnosi na lokaciju u samom Pruscu. Pa i sami naziv, novo naselje, navodi na takav zaključak. Međutim, u ovom sandžaku, u blizini Prusca, bila je osnovana već spomenuta kasaba Novasel, drugim imenom Nevabad, današnji Donji Vakuf, koja je od Prusca udaljena 5-6 kilometara na sjever. Ta kasaba je upisana u spomenutom popisu iz 1604. godine, i nema sumnje da se radi o njoj, pošto se u bilješci na samom početku upisa navodi rijeka Vrbasa i most preko Vrbasa. U njoj se te godine navodi mahala džamije Ibrahim-bega, sina Malkočevog, te Mahala Hasan-efendije sa džamijom Mehmeda Čelebije.²¹ Iako se ovdje ne navode bliži podaci o spomenutom Hasan-efendiji, jasno je da je to ličnost koja uživa veliki ugled samom činjenicom da je mahala nazvana po njemu, a ne po graditelju džamije. To je vrlo rijedak slučaj u popisima općenito.

To znači da je Hasan Kafija zapravo djelovao i radio i u Novaselu/Nevabadu, odnosno Donjem Vakufu, što je sasvim logično: naselje je bilo u blizini Prusca, sjedišta kadiluka, ali

je, kako se i opisuje u bilješci, bilo na raskršću puteva koji su vodili u sve okolne sandžake i dalje.²² Osim toga, ta bi dva lokaliteta istog imena bila u neposrednoj blizini, što je potpuno nelogično i u tom periodu se ne sreće ni kao pojava, a kamoli praksa.²³ Ipak, iako je Adem Handžić uočio da se Mahala Hasan-efendije odnosi upravo na Pruščaka, on nije povezo ove lokalitete, naprotiv, smatra da se radi upravo o dva lokaliteta.²⁴ Naše je mišljenje da se naziv Nevabad odnosi na Donji Vakuf. Kad Evlija Čelebija govori o tom lokalitetu, on kaže: "Za svoje učenike i stare prijatelje podigao je (Kafija) na jednom prostranom i plodnom mjestu novo naselje poput kasabe, koje zovu Nevâbâd."²⁵ Naprotiv, lokalitet Srt u Pruscu, za koji se uobičajeno misli da je Nevabad, jeste jedna prirodna izvišica i ne liči na *prostrano i plodno mjesto*. Dalje Čelebija navodi: "Kako se ovaj prag sreće (turbe) nalazi pred Akhisarom na drumu u kasabu Nevabad, on je postao hodočašće Bogu odanih putnika i namjernika".²⁵ Ovdje je prilično jasno naznačeno da ne postoje dva Nevabada. Kako je već spomenuto, udaljenost između Prusca i Donjeg Vakufa je zaista mala, te je moguće da su se aktivnosti Pruščakove odvijale na ova oba lokaliteta.

Kasaba Novasel je bila značajno razvijena, skoro tri četvrtine domaćina navedeni su sa svojim zanimanjima, pa se čini i vrlo razvijenim zanatskim centrom. Zanati su vrlo raznovrsni, a najbrojniji su prerađivači kože (tabaci,

¹⁶ Već je zapravo 1574. godine u Akhisaru zabilježeno postojanje esnafa tabaka. BOA TTD No. 533.

¹⁷ Džamija je imala imama, koji je istovremeno bio i hatib, i mujezina, a troškovi su podmirivani iz prihoda nahije Neretva. TK, TTD No. 475/53.

¹⁸ Džamija je imala jednog hatiba, jednog imama, dva mujezina, kajjima, muteveliju. Prihod njenog vakufa dolazio je od gotovog novca, kirije od deset dućana i karavan-saraja. Isto.

¹⁹ Isto, 43, 44. Džamija je imala imama/hatiba, mujezina, poslužitelja, a prihod joj je dolazio od uvakufljenog gotovog novca, bašče, 2 kuće, 9 dućana i 4 mlina.

²⁰ BOA, TTD No. 533/107; BOA, TTD No. 622/102.

²¹ TK, TTD No. 475/79-80. U prvoj mahalali bilo je upisano 112 domaćina sa 27 neoženjenih lica, a u drugoj 40 domaćina sa 6 oženjenih lica.

²² TK TTD No. 475/79.

²³ U nahiji Uskopje je, istina, postojalo i selo Novasel, drugim imenom Krstjan, ali se radi o selu naseljenom stanovništvom vlaškog statusa, za koje se vidi da je doseljeno upravo po tome što su selu dali svoje ime, bez obzira na to što je selo već odranije imalo svoje drugačije ime. To je uobičajena pojava u ovo vrijeme, a posebno se može uočiti u ovoj nahiji,

upravo u vezi sa doseljavanjem vlaškog stanovništva.. Vidjeti opširnije u navedenom radu Adema Handžića.

²⁴ A. Handžić, "O formiranju nekih gradskih naselja...", 150-151.

²⁵ Isto, 134.

²⁶ TK, TTD No. 475/79-80. U obje mahale upisana su 22 tabaka, 6 sarača, 18 kovača, 16 mutapčija, 6 krojača, 1 krznar, 12 trgovaca, 9 čizmara, 1 pašmakčija-obučar, 3 kolara, 2 drvvara, 4 samardžija, 3 čekrčija, 4 grnčara-lončara, 4 kalajdžija, 1 mesar, 1 svječar. Jedan domaćin je upisan kao karbanhan, vjerovatno domaćin ili čak i vlasnik nekog prenočišta.

sarači), a zatim građevinci (kovači, tesari), te trgovci.²⁶ U blizini kasabe dva puta godišnje održavali su se trgovački sajmovi.

Kako je stanovništvo kasabe početkom XVII stoljeća bilo u potpunosti muslimansko, znači da se ono kao takvo zapravo i doseljavalo iz okolnih gradskih naselja, te iz sela u okolini, koja su već ranije bila islamizirana.

Evlija Čelebija ga navodi pod nazivom “*Uskopye vakfi*” kao “najveću kasabu u bosanskom sandžaku”.²⁷ I pored očitih netačnosti (“bosanski sandžak”) i pretjerivanja (“svega trideset džamija”), ovaj Evlijin podatak je značajan zbog toga što pokazuje koliko se Novasel razvio od početka stoljeća.

U takvom vremenu, kada je i ekonomska osnova bila dosta jaka i stabilna, moglo se razvijati i obrazovanje i nauka, u područjima koja su tada bila predmet interesovanja naučnika ne samo kod Osmanlija, nego i šire. Kako su nauku i obrazovanje podupirali i cijenili i sami osmanski sultani, tako su je gledali i svi njihovi službenici, višeg ili nižeg ranga. Vjerski službenici, koji su se takođe morali baviti naukom bar u

nekom obimu, bili su čak svrstani u asker, povlašteni klasu u osmanskom društvu, te su za svoju službu imali plaću, bilo novčanu, bilo u vidu zemljišnih posjeda. Te se službe nisu isključivale, dakle vojnik je mogao biti i pjesnik i sufija. Zoran primjer tome upravo je i sam Prušćak, ali i druge ličnosti iz različitih perioda: u vremenu neposredno nakon Prušćakove smrti, Aga-dede iz Dobora bio je dizdar tvrđave Dobor u Bosanskom sandžaku, zatim pjesnik, a bio je i murid šejha Hasana, nastanjenog u Požegi, centru Požeškog sandžaka.²⁸ Aga-dede je šejha često posjećivao, što su činile i ostale njegove pristalice “iz bližih i daljih mjesta”. Znači, udaljenost nije bila prepreka za komunikaciju, razmjenu iskustava, savjetovanja. Pogotovo je takva saradnja postojala između učenjaka, stanovnika bližih naselja, kao što su Livno, Sarajevo, Banja Luka, i slično.

Međutim, činjenica je da je već pred kraj XVI stoljeća došlo do urušavanja “idilične” slike u razvoju Osmanske države. Upravo činjenice koje su navele Hasana Kafiju da piše svoja djela, posebno ona koja se tiču upravljanja državom, dovele su do toga

urušavanja. Korupcija, nepotizam, nepoštivanje utvrđenog reda i poretka, doveli su do toga da je Osmanska država počela doživljavati poraze i na vojnom polju, koji su se onda odrazili na svaku ljudsku djelatnost u njoj. Te negativne pojave nisu dozvolile da država prati napredak kojeg su postigla evropska carstva, njihovi protivnici. Nakon teškog poraza Osmanlija kod Siska 1593. godine, te nakon Dugog rata sa Austrijom (1593–1606), započeo je doduše lagani, ali pokazalo se i neminovni, pad snage ove države, koji je rezultirao gubitkom kompletnog teritorija sjeverno od Save.

Akhisar je ostao u sastavu Kliškog sandžaka i nakon Kandijškog rata, dakle i nakon gubitka samog Klisa godine 1648. Razvijao se i dalje kao kasaba, a posebno kao kulturno-prosvjetni centar, što posebno pokazuje djelovanje Hasana Kafije Prušćaka i drugih istaknutih učenjaka nakon njega.²⁹

Nakon ukinuća Kliškog sandžaka 1826. godine i administrativnih i drugih reformi, pripadao je Travničkom kajmakamluku, odnosno sandžaku, ali je i u tom okviru imao značajnu ulogu sjedišta kadiluka.

²⁷ E. Čelebi, *Putopis*, 129.

²⁸ Osman A. Sokolović, “Pjesnik Aga-dede iz Dobor-grada o svome zavičaju i pogibiji Osmana II”, *Analiz GHB I*, Sarajevo, 1972.

²⁹ Osim Hasana Kafije Prušćaka, o čijem radu postoji veći broj studija i jedna

monografija, poznata su nam još neka imena, npr. Ibrahim Munib Akhisari, Mustafa ibn Muhammed Akhisari, obojica iz XVIII stoljeća. Vidjeti više: H. Šabanović, “Hasan Kafi Prušćak”, 5–31; isti rad objavljen je na engleskom jeziku u POF 50/202 (2002),

55–82; Nevena Krstić, “Mustafa ibn Muhammad al-Aqhisari (Prušćanin): Rasprava o kafi, duvanu i pićima”, *POF XX-XXI/1970-71.*, OIS, Sarajevo 1974., str. 71–107; S. Trako, “Ibrahim Munib Akhisari...”, 215–245.

الموجز

أحصار في زمن حسن كافي

د. فاضلة حافظوفيتش

يقدم هذا البحث – استناداً إلى المصادر والمراجع الموثوقة – عرضاً لمدينة آحصار (بروستاتس) مسقط رأس حسن كافي بروشتشاك (٤٤٥١-٦١/٥١٦١)، ومكان عيشه فيما بعد. وقد تم توثيق ذكر آحصار في ‘قانون نامه’ الخاص بسنجد البوسنة لعام ٦١٥١، أما المعلومات التفصيلية عن آحصار فقد ذكرت في إحصاءات سنجد كليس الذي ألحقت به هذه المنطقة بعد تأسيسه سنة ٧٣٥١. ففي أول إحصاء لسنجد كليس سنة ٥٥١ تم تصنيف آحصار على أنها قلعة، وفي عام

Summary

AKHISAR IN TIME OF HASAN KAFI

Dr. Fazileta Hafizović

This article presents Akhisar (Prusac), a place where Hasan Kafi Prušćak (1544–1615/16), according to the available relevant sources was born and later lived. Documented reference of Akhisar is found in Qanun-nama of Sanjak of Bosnia from the year 1516. More detailed data of Akhisar settlement is found in records of census of Sanjak of Klis, to which this area was adjoined after its establishment in 1537. In the first census of Akhisar within the Sanjak of Klis dating from the year 1550, it was classified, in terms of significance, first as a fort and later as

١٧٥١؛ سجلت قصة مما يعني أنها استوفت الشروط لذلك. وبعد حرب كريت أي بعد خسارة كليس نفسها سنة ١٤٦١ بقيت ضمن سنجق كليس، وتطورت آقحصار لتصبح مركزا ثقافيا تعليميا، ويشهد على ذلك عمل حسن كافي بروشتشاك فيها وغيره من العلماء البارزين من بعده. ومن أجل تحديد أكثر دقة للأماكن التي عاش وعمل فيها حسن كافي فإن الكاتبة حللت المصادر بعناية وقدمت مواقع مثل نيفاباد/نوفاسيل، وخرجت بنتيجة مفادها أن حسن كافي إلى جانب عمله في آقحصار، قد عمل في نيفاباد / نوفاسيل / دونبي وقف.

الكلمات الرئيسية: حسن كافي بروشتشاك، سنجق كليس، آقحصار/ بروساتس، نوفاسيل / نيفاباد / دونبي وقف.

a *varoš* (settlement). In year 1574 Akhisar is recorded as *kasaba* (small city), what tells us it fulfilled all the requirements for changing the status from *varoš* to *kasaba*. After the Cretan War and after the loss of Klis earlier in the year 1648, it remained a part of the Sanjak of Klis. It developed as *kasaba*, especially as a cultural and educational centre, which particularly reflects the efforts of Hasan Kafi Prušćak and other eminent scholars that followed. With the intention to determine precise location where Kafi lived and worked a certain period, the author here also presents locality of Nevabad/Novasel today's Donji Vakuf, and concludes that Hasan Kafi actually worked there at the same time while living and working in Akhisar.

Key words: Hasan Kafi Prušćak, Sanjak of Klis, Akhisar/Prusac, Novasel/Nevabad/Donji Vakuf